

Móricz és Móra

Három hét különbséggel születtek: Móricz Zsigmond 1879. június 29-én, Móra Ferenc július 19-én. Már a nevük is közös gyökérű: Móra ugyanannak a *Maurus, Mauricius* névnek rövidített, Mór változatából keletkezett, az -a kicsinyítőképzővel, mint amelyből a *Móricz*. Móra — írja maga Móra Ferenc gúnyosan, a jobboldali antiszemitizmusának fricskát hányva — „destruktívul” annyit tesz, mint Móricska, ha úgy tetszik: *Móricka*.

Párhuzamok

Bölcsőhelyüket egyformán vonják dicsőnybe. Csécse: „a boldog sziget”, „Engem Félegyháza tett íróvá...”, „Nekem Félegyháza jelent apámat, az ő derűjét, és az anyám simogató kezét, jelenti azt a hűséget, amely elkísér a sírig...”

A derűvel viselt nyomorúság is rokon. A *Hét krajcár* párja a *Mindennapi kenyérünk*. „Édesanyám, mit vacsorázunk máma?”, „Háromfélét: kenyeret, haját, bétit.” „Azt mondtam erre, jobban szeretnék csak kétfélét enni... szalonnát kenyérrel.” Ebből ismerjük meg a nép keserű öngúnynyal adott ételneveit, a *kürtészpecsenyének* előrukkolt szót, a *bundásgombóc*nak előkelősdött hajába főtt krumpliót. Ferencike vacsorája olykor csak az árokparton szedett papsajtocska volt. S a hetedik krajcár megfelelője: a szelet kenyér, amelyet a kis Ferenc a szomszédoknak tett szolgálatokkal keresett, de, éhes gyomrát legyőzve, az édesanyjának adott. Ő meg a férjének, a munkába menőnek. S Móra Márton a földből hazahozza ugyanazt a darabkát, és fiának ajándékként adja a „madárláttá kenyeret”... Éppoly siratni, éppoly nevetnivaló, mint a hetedik krajcár...

Mindketten „félbenmaradt egzisztenciák”. Ezt ugyan csak Móra mondja magáról, de Móricz sem végezte el sem a teológiát, sem a jogot; ahogy Móra sem szerzett tanári oklevelet. Mindkettejüknek az újságírás adott kenyeret, ez lett mintegy az életformájuk. Móricz novellái, sőt regényei folytatásokban az Est-lapokban (Az Est, Magyarország, Pesti Napló) jelentek meg; vezércikket is írt ezekbe. Móra tárcái, vezércikkjei, jegyzetei 1902-től 1922-ig a Szegedi Naplóban, utána a Szegedben, a Délmagyarországban, a Világban, majd a Magyar Hírlapban láttak napvilágot.

Legfőbb témájuk: a magyar paraszt. Nem kizárólagosan. Mindketten másféle is portyáztak. Móricz a református papok, dzsentrik, kisurak világába, Móra Európába, a világirodalomba, az egyetemes művelődéstörténetbe.

Mind a ketten írtak Rózsa Sándorról. S érdekes — mind a ketten megbottlottak az ő-zés buktatóin. Hiszen Móra sem született, nevelkedett Szegeden; nyelvében is félegyházi gyökérzetű volt.

Hasonlóan emelték föl szavukat a háború ellen. Móricz megrendítő elbeszélése, a *Szegény emberek* (1916) „éles és fájdalmas tiltakozás az imperialista háború szörnyűsége, embertelensége ellen” (Nagy Péter). „Nem ismerünk háborús elbeszélést a világirodalomban sem, amely ilyen erővel kiáltana fel az imperialista háború ellen” (Czine Mihály). Bóka László vette észre ennek a novellának megfelelőjét Móra életművében. „Az *Enek a búzamezőkről* odasorol a legnagyobb háborúellenes írások közé. Móricz *Szegény emberek*-ének ellenpárja.” Bárczi Géza, Hegedűs Géza a magyar parasztság háborús sorsa legnagyobb írói ábrázolásának tartja Móra e regényét.

Közös volt hitük a forradalmakban. Móricz azt hirdette: „Új világot teremünk!” Móra meg: „Hiszek az emberben.” Mindkét vallomásból tanulságos párhuzamokat lehetne idézni.

Közös volt üldözöttségük az ellenforradalomban. Móriczot meg-hurcolták, bebörtönözték; Mórát léteben fenyegették, pörbe fogták.

Rövid életük (Móricz 63, Móra 54 múlt, amikor meghalt) ellenére mind a ketten bámulatosan sokat dolgoztak, sokat írtak, termékenyek voltak. S bár műveikben „kiirhatták” magukból az őket feszítő gondokat, gondolatokat, mind a ketten századunkban már

ritka szorgalmú levelezők is voltak. Móricz — korántsem teljes — levelezése három vaskos kötet; Mórának harmadában még kiadatlan.

Még abban is rokonok, hogy naplementéjük előtt vonzalom támadt bennük egy-egy szép, fiatal nő iránt. Az ihlető nőalakok regényeikben kaptak örök életet. Angyélka (*A festő halála*; *Négy apának egy leánya*) figurájában a könyvtári munkatárs, Fischhof Ági vonásai éltek tovább, kis Titeben (*Aranykoporsó*) Kalmár Ilona öröklött meg. Az *Árvácska* meg a Csibe-novellák az öregedő Móricz érzelmeit is őrzik.

Mindezek persze fölület párhuzamok. Legfőbb rokonságuk: realizmusuk. Egy bordában szótétek őket. Ez természetesen nem jelenti egyformaságukat. Ha ketten csinálják ugyanazt, nem ugyanaz. A közös realista világlátás és írói módszer nem kényszerűbbony. Stílusuk, élményviláguk, eszméi mondanivalójuk különbözött, s éppen ez a jó a művészetben, irodalomban: /

Kapcsolatuk

Amikor Móricz először Szegeden járt, 1913-ban, még aligha találkoztak. Móra akkor még nem volt ismert a körtőltesen túl. 1915. október 20-án Domokos Lászlónak azt írta: „M. Zs.-re nem haragszom, most senkire a világon.” Nem tudjuk, mire vonatkozhat ez az utalás. Személyesen csak 1923. augusztusának végén találkoztak. Móricz lányával nagy alföldi körutat tett, a 25-e előtti napokban érték Szegedre. Ekkor megnézték a múzeumot is, megismerkedtek Mórával. Talán találkoztak 1925. szeptember 26-án is, a *Sári bíró* szegedi bemutatóján. Bár Móra nem volt színházjáró. 1927. január 17-én Móricz Mórának is, *Juhász Gyulának* is levelet írt, és segítségüket kérte szlovákiai, kárpátaljai, erdélyi útjairól beszámoló előadásának megrendezésében. „Juliánusz barát kalandozásai” címmel adott elő Móricz, nemcsak itt, hanem más városokban is, és műsorát második feleségének, *Simonyi Mária* színművésznek tolmácsolásában novelláival, verseivel egészítette ki. A Tisza-szállóban március 12-én volt a fölölvasóest. Móra 9-én kelt leveleiben kimentette magát: ásatásra kell mennie, írta, sajnálja, hogy nem köszönheti Móriczot és feleségét. A levelem, amely pár hete került a Petőfi Irodalmi Múzeumba, ott van Móricz — talán el sem küldött — válaszában fogalmazva. Leplezetlen sértődöttséggel fursállja, hogy a pár ezer éve pihenő őseket Mórának miért éppen március 12-én kellett föl-lásnia.

Rejtély, mi volt e lappangó feszültség oka a két — haladó és népi szemléletben oly rokon — író között. De az okok és okozatok bonyolult láncolatában egyelőre nem tudunk kiokosodni. Tény azonban, hogy Móra még Móricz szerkesztésére idején sem jutott be a Nyugat hasábjaira. Pedig Móra, bár írásaiban nem emlegeti Móriczot, előadásában kiált mellette. Amikor Zemplén megye kezdeményezésére országos támadás indult a „hazafiatalan” Móricz ellen, Móra Makón, Gyulán, Gyórtól beszélt róla,

műveiről. Ezt 1931. május 13-1 leveleiből tudjuk, amelyben Móricz hívására, hogy vegyen részt a könyvnapokon, ismét régészeti tennivalóira hivatkozva mond nemet, de ebben most semmi sértő nincs. „Drága Zsigám” — szól a megszólítás (az első levélben, 1927. január 23-án még „Kedves Barátom”, az említett március 9-iben „Kedves Zsigám”), s ez is benső barátságról tanúskodik.

Aminthogy Móricz nekrológja is. Nincs benne semmi fönttartás, semmi kifogásoló. Móra egyéniségéről is, művészetéről is rokon-szenvvel vallott. „Gyöngyöket szóltott, és csiszolt drágaköveket hullatott.” „Volt egy adománya, ami kevés embernek jutott osztályrészül: ha a száját megnyitotta, már mindenki nevetett, aki a közelébe került.” „Sose mondott olyat, aminek nem lett volna egy adag keserűség a mélyén.” „Elment, és vele eltűnt a magyar irodalomból egy eredeti, saját-lagos, meghatározó, s megil-letően ragyogó magyar szín.”

Rokonságuk

Lehetne most már sorjáztatni a novellacímeket: hol közelíti meg Móra Móricz társadalombírálatának szintjét. Idézhetném a magyar paraszt jellemzésének két olyan remekét, mint *Az édesapám fejfáj* vagy *A fajtám*. De keményebb társadalomkritikai hangvételűeket is: *A csaló-t*, meg *A másik csaló-t*, a *Zuglói egykéké-t*, vagy a Georgikon félreértett epilógusát, a *Levél Messzi Imriskének* címűt. A született félreértők és félremagyarázók ebben azt akarták látni, hogy Móra ellenzi a paraszti tehetség kiemelkedését a szegénységből; nem véve észre, hogy ezek az intelmek mérhetetlen keserűségből fakadtak, s hogy éppen Móra volt az, aki egy másik tanyai tehetséget, Lippai Istvánt kitaníttatott.

Kétségtelenül a legélesebb kritikai hangot a gazdasági válság éveiben *A magyar paraszt*, a *Földhözragadt János története* és a *Földhözragadt Jánosék* 1932-ben című írásaiban ütötte meg. Csak ebből az *Aranykoporsó* írá-sa közben született utóbbiból van helyem itt idézni:

„Engem is kiöntött az alföldi paraszt sírása a nyugalom szigetéről. A Földhözragadt Jánosok élébe tolakodtak az Olimpuszon fényeskedőnek. Jussuk volt rám szegezni beesett szemüket a beíratlan kéziratpapíromról:

— Közülünk való vagy, vérünk vagy, a mi ereszünk vagy: beszélj rólunk azoknak, akik közé küldtünk. Ne cifrázd, ne szépségsz: mondj el bennünket olyanoknak, amilyenek vagyunk ebben az esztendőben.

Nem egészen fogadtam szót. Nem mondtam el mindent, amit láttam, mert azt mondhatnám, lám, lázítok. Így is volt egy-két jó emberem, aki féltett, hogy az igazságom nem lesz elég erős pajzsom, ha védelemre szorulok. S ami riportot írtam, annak is irodalmi formát próbáltam adni. Nem azért, hogy nagyobb legyen a hatás, hanem hogy ne legyen olyan kegyetlen a tények brutalitása.”

Ugye, ez a hang már mennyire hasonlít — a maga különbségeiben is — Móricz hangjához? Honnan ez a rokonság? *A parasztságból indult, a nép pártján maradt realista írók akaratlan, öntudatlan, mély, közös léte.* PÉTER LÁSZLÓ

Szakedolgozunk

Hogy kihez-mihez kellene (lehetne) érteni szakmánkban, mármint az újságírásban, arra többnyire csak akkor jön rá az ember, amikor időnként a lehető legkülönbözőbb kérdéseket keresik meg tanácsért, szakmai segítségért. Vagyis, sokszor azt is feltételezik rólunk, hogy nemcsak úgy átabotában, hanem részletekbe menő alapos-sággal értünk (vagy kellene értenünk) kismillió szakma dolgaihoz. Nemrégiben egy ismerősöm keresett meg, aki villanyszerelő-ként dolgozott egyik építőipari vállalatunknál, s éppen technikus vizsgája előtt állt. Azt kérte, javasoljak neki témát a szakdolgozatához, s adjak is hozzá azon melegében tanácsokat, hogyan is kellene azt megírni.

Mentegetőztem: nem értek én ehhez. Kivülállóként vagy lakó-ként még tudom, mi fán terem az építőipar, de közelebből... Addig-addig gyözködöttük egymást kölcsönösen, míg végre fölillant bennem a megváltó ötlet. Tudod mit? — mondtam. Állandó gond-nálatok, hogy egyre-másra épül-nek az új házak, csak hogy a be-fejező munkákkal képtelenek ha-ladni a vállalatok. Merthogy, a házigyár nem oldja meg az épü-letek belső szerelésének bajait. Így van? — Így! — kaptam a lelkes helyeslést. Akkor meg-van a téma — közöltem lelke-sen. Mérd föl, hogyan álltok a vállalatnál a belső munkák kis-gépesítésével. Vizsgálj meg, mit lehetne még gépesíteni, az mit lehetene anyagiakban és mit hozna eredményekben, s esetleg még vándolj föl egy-két munka gépesítésének elvi lehetőségeit, s ha megfelelő gépek nincsenek a piacon, vázolj föl egy-két le-hetséges konstrukciót egy-egy munka megkönnyítésére...

Ismerősöm lelkesen távozott, halásan köszönte a segítséget, mondván: no, ebből lesz csak igazi szakdolgozat! Eltelt vagy fél év, mire ismét találkoztunk. Első kérdésem a dolgot volt: Mi van vele? — Mi lenne? — kaptam a választ. — Ötös.

Nem tagadom, elégedetten nyugtáztam az eredményt. — És a kisgépek? — kérdeztem rá. — Á, nem arról írtam — hangzott a válasz.

Aztán kiderült, ismerősöm ki-vett két-három szakkönyvet a könyvtárból, összemásolt belő-lük részeket, leadta, s meg-kapta a jelest.

Egy eset ez a sok közül, ame-lyekkel az utóbbi jó néhány év-ben találkoztam. Önmagában a tény talán szót sem érdemelne, hiszen egy technikus vizsga szakdolgozatától senki sem vár-hatja, hogy szerzője azzal meg-váltsa a világot, alapvetően megújítsa a magyar ipart. Nem, ezt még mérnöki diplomamunká-tól sem várhatja az ember. Hogy akkor mi bajom az egészszel? Például az, hogy értékeink pocse-kolását már a fiatalok szemlé-letfelmérésében kezdjük sok-szor, amj azután természetesen folytatódik a munkában, az élet-ben is.

Tudom, egy technikus szakdol-gozat nem váltja meg a világot. Ám egyre feltétlenül jó kellene, hogy legyen: szoktasson önálló gondolkodásra, kreativitásra. Mert ha ezt nem teszi, ha a techniku-

si, mérnöki, vagy a csoda tudja milyen vizsgát tevő emberektől csak azt várjuk el, hogy többé-kevésbé elsajátítsák a leadott tananyagot, akkor éppen a kép-zés, a továbbtanulás egyik alap-vető célja ellen cselekszünk. Mert, hiszen a továbbképzés fel-adata a szakemberek képzése, már-pedig a mai világban aligha te-kinthető jó szakembernek az, aki csak egyszerűen ismeretekkel rendelkezik. Ez legfőképpen ha a középkorban lehetett elegendő. Ma már az ismeretanyag csak alap ahhoz, hogy a birtokában levő ember önállóan gondolkod-ni, dönteni, pontosabban a le-hető legoptimálisabb módon dön-teni tudjon. Dönteni a mun-kafeladatok esszerű szervezé-sében, állandó megújításban, új eljárások bevezetésében, egy-szóval a munka hatékonyságának, eredményességének javítása ér-dekében. Ezt várjuk el ma már általában a szakemberektől.

Szép a várakozás — mond-hatnánk, de hol van ettől az élet, a mindennapok gyakorla-ta? Igaz, egyelőre még nagy a szakadék az igények és a való-ság között ezen a területen is. Föl is ismerték ezt az oktatá-sügy felelőseit, s az iskolai refor-mok rendre abban az irányban tapogatoznak, hogy oktatási in-tézményeinkből egyre nagyobb számban kreatív, önálló gondol-kodásra képes emberek kerül-jenek ki. Egyre inkább ennek a cél-nak a szolgálatában alakul oktatásunk, amely az ismerete-ket immár sok helyen nem me-rev rendszerként, hanem dina-mikus struktúráként igyekszik átadni a tanulóknak, a diáknak, éreztetve vele az ismeretek rend-szerének állandóan változó, meg-újuló dinamizmusát, fölkelte-ve benne annak az igényt, hogy életében teljes emberként ő is aktív részese legyen saját mun-kájában az ismeretek állandó megújításának, az újabb és újabb alkalmazási lehetőségek fölku-tatásának.

Tudom, e szép elveknek, cé-loknak gyakorta ellene hat ma még a mindennapok, a rutinsze-rűen végzett munka szűrkése-sége, a szellem sokhiányú fölfe-dezhető rest megmerevedése. Csak hogy, egyre gyorsabban vál-tozik ma már nálunk is a világ, s egyre kevesebb vezetőnél ta-lálkozhat manapság az ember szellemi kényelemmel és merev-séggel. Annál fursább tehát, hogy oktatásunkban még föl-lehetők a részek, ahol tovább élhet a középszer világa. S éppen a középvezetők képzésében, akiknek pedig egyre nagyobb feladataik lesznek e változó világban.

Rendre olvashatjuk mostaná-ban az adatokat arról, hogy tu-dománys kutatásunkban a kül-földi példákhoz viszonyítva ke-vés alkalmazható, gyakorlati eredmény születik, a kutatók létszámához, s a rendelkezésükre bocsátott anyagi eszközökhöz vi-szonyítva. S még kevesebb az olyan eredmény, amely valóban át is megy a gyakorlatba, a gaz-daságba. Az okok kutatása mesz-szire vezetne, s szótak arról már bőségesen hivatottabbak, hi-vatottabb fórumokon is. Esetünk-ben csak egyvel érdemes kiegé-síteni a lehetséges okok sorát: az oktatás, a továbbképzés sem szolgálja mindig az egészségesebb fejlődést, azt, hogy a szerzett ismeretek alapján a hallgatóban valóban kibontakozhassék a gy-a-korlatias alkotó fantázia.

A tudás hatalom! — hirdetik teljes joggal. Ám valódi ha-talom csak akkor válhat, ha arra használjuk, amire lényege szerint való. Vagyis a bennünket körülvevő tények elemzésére, lényeges összefüggéseik megra-gadására, hogy aztán hathas-sunk e tényekre, értelmesebbé, je-lenősebbé a jövőnköt jobba és szebbé formálóká alakíthassuk azokat. Enélkül tudásnak, okta-tásnak — a statisztikát leszá-mítva — csak kevés haszna van. S vajon elmondhatjuk-e, hogy okleveleink, diplománk minden esetben nem csupán egy-egy beosztás betöltésére képesí-tenek, hanem a szó emberi tel-ieségében vett, alkotó munka si-keres elvégzésére is me-nyílik a rugalmas, az önálló gondolkodást igénylő és feltételező szellemi alapokat?

SZÁVAY ISTVÁN

Né és én

né. S így adódott néha az a bizarr helyzet, hogy egy ki-váló asszony férjét nemegy-szer úgy emlegették, hogy „a Z-né férje”.

Hát nem lett volna logiku-sabb és tisztességesebb a be-csületes leánynevet emleget-ni?

Pedig, ha még régebbi idő-kbe térünk vissza, ott a férfi-központú társadalmi beren-dezkedést ellenére is több becsületet találjuk a nőknek. A történelemből ismert, neve-zetes magyar asszonyokat bi-zony így emlegettük: Zrínyi Ilona (nem pedig Thököly Im-réné), Széchy Mária (nem pe-dig Wesselényi Ferencné). S akkoriban még középrendű családainknál is szokás volt

a férj neve után tenni az asz-szony leánynevet.

És ez a szokás, ez a na-gyon dicsérendő szokás mos-tanában — az anyakönyvek tanúsága szerint — lassan-las-san kezd visszatérni a köz-használatba. No, persze, nem meggy ez könnyen. A mai fia-talasszonyok nagy része még csak így íratja be asszony-nevét a nagy könyvbe: „Sza-bóné Kovács Mária”, ám már ez is valami. És egyre töb-ben vannak, akik férjzett lé-tükre is kitanatnak pusztá leánynevetük mellett, vállalva az ostoba és elavult „meg-szólást”, a terhességükkel ka-pcsolatos „félreértést”, fel-emelt fővel vállalva saját ma-gukat, nem álvettétként, ha-nem egyenrangú társként, fe-lestársként, feleségként.

KEMÉNY PÉTER

Nem a szójáték kedvéért, hanem egy nagyon tisztelte-re-méltó társadalmi tendencia csendes ünneplésére válaszot-tam ezt a címet, amely a női másodrendűség több évszáza-dos asszonynévhasználatát, azt a bizonyos „né”-t állítja szembe a személyiséget őrző és hirdető, öntudatos „én” szóval. Felesleges jogtörténeti visszaemlékezésekkel töltöni itt az időt, és pazarolni a hely-et, céltalan a római házasa-gi szertartásra utalni, ahol a menyasszony ezekkel a sza-vakkal fogadta férjét a vőle-gényt: „Ubi tu Calus, ibi ego Calia” — „Ahol te Calus vagy, Calia leszek én ott”, elég az, ha tudjuk, hogy a magyar pol-gári világban csak a művé-szek, esetleg az orvosok tar-tották meg leányneveiket a többi pedig volt X-né vagy Y-